

Франц Голер

**Промова з нагоди урочистого відкриття літературного фестивалю в Одесі  
25.09.2019**

**Сум і Надія**  
про що ми розповідаємо

- Як справи? — запитав Сум у Надії.
- Я трохи сумна, — сказала Надія.
- Сподіваюся, — відповів Сум.

Я вітаю всіх, хто зібрався тут, щоб протягом наступних днів читати, слухати, дискутувати, міркувати і мріяти.

Література — це великий Дім: у ньому багато дверей, безліч різних кімнат. Тут є закапелки і зали, підвали і горища, чимало вікон, крізь які можна побачити фрагменти світу, якщо ці вікна відчинені. А якщо зачинити вікна у кімнаті, то опинишся наодинці з собою. Можливо, настільна лампа заохотить до читання, а якщо світло раптом згасне, то у темряві буде чутно лише стукіт власного серця.

Існують кімнати, у яких доречно сумувати: через невдачі, втрачене кохання, втрачену юність, втрачений час, втрачений сміх, смерть коханої людини. Міхаель Крюгер написав про це короткий вірш:

***11-та заповідь***

*Ти не маєш помирати.*

Якщо в деяких кімнатах буває тихо, бо хтось мусить зронити сльозу, коли Ларіса бачить мертвого Доктора Живаго, то з сусідніх кімнат лунає сміх, адже там живуть сатира і гумор. Вони карають нікудишню реальність, перетворюють її на посміховисько, що дивиться на пам'ятники з перспективи жаби, а героїчні вчинки на війні показує очима бравого вояка Швейка, єдине бажання якого — вижити. У реготі комічного видніється переконання, що ми не в змозі збагнути усі життєві трагедії. Тому сміх не заважає тим, хто сумує, адже гумор допомагає пережити сум і скорботу.

До цієї теми одна з моїх казок.

***Крейда і Губка***

*Крейда почала повільно писати речення на дошці:*

*— Найважливіше у житті — це...*

*— І що ж? — спитала Губка, наблизившись. На підлогу з неї стікали краплини води.*

*— Губка, — швидко написала Крейда.*

*— Ну от, — сказала Губка і задоволено опустилася на своє місце унизу Дошки.*

Так, у Домі Літератури розповідають казки, старі і нові, бо нам потрібні мужні принци, треті сини і зачаровані принцеси, щоб уберегти надії, що Сплячу

Красуню через сто років розбудять поцілунком. Нам потрібні Володарі Перснів, які дбають про справедливість, нам потрібна певність, що на лондонському вокзалі Кінгс-Крос справді є платформа дев'ять і три четверті, з якого вирушає потяг до чарівного замку.

Нам потрібна фантазія. Вона занесе нас у світи, де ми ніколи не бували. Ми вмощуємося якомога зручніше у Домі Літератури — і ось уже перетворилися на китоловів у відкритому морі разом із капітаном Ахавом, а тут у гостях у Гепарда на Сицилії або ж зустрічаємося із чортом у Москві.

Але у найгіршому випадку, і таке трапляється у підвалах цього Дому, ми опинимося у концтаборі, в окопі або у виправній колонії Кафки. Це трапляється тому, що без людської жорстокості Дім Літератури був би неповним. Кафка ж, висловлюючись про Першу світову війну, пояснив причини розгулу жорстокості: »Ця війна виникла через жахливий брак фантазії«.

Фантазія — це янгол-охоронець у Домі Літератури. Ми, письменники, кличемо її, коли нам нічого не спадає на думку. Той, хто порозуміється з нею, буде здатен на неймовірне. Карл Май ніколи не бував у Америці, але попри це ми віримо, що існували Віннету і Вбивча Рука. Властиво, кожен історичний роман — це зухвальство, бо ніхто із нас ніколи не бував у минулому.

Дім Літератури наповнений путівниками у минуле. Він пропонує нам скористатися найдешевшим із можливих способом подорожувати. Я дуже чекав свого першого візиту до Одеси, хоча я вже побував тут, сто років тому. Костянтин Паустовський узяв мене з собою у книзі »Час великих сподівань«, і разом із ним я жив у колишній психіатричній лікарні на вулиці Чорноморській, їв фірінку і ходив до Аркадії красти дрова, щоб розпалити піч. Згодом супроводжував його до вежі Ковалевського, біля якої він оселився на порожній дачі. У моїй пам'яті залишився від цього всього один невеличкий фрагмент:

*Варто мені було нахилитися, підняти на дорозі білий камінь і здмухти з нього пил, щоб навіть не дивлячись на нього сказати, що це гаряча від обідньої спеки морська зерниста галька. А потім я відчув прикрість, що неможливо описати життя цього шматка каменю, що тривало багато тисячоліть.*

Коли я читав це, думав собі: »Костянтине, ти великий майстер описувати життя. Чому не можеш описати життя каменю і не відчувати при цьому прикрості? Я зроблю це замість тебе«. Я сів і написав оповідання з назвою »Камінь«, у якому описую біографію каменю від створення світу і до моменту, коли під час демонстрації ним кидають у поліцейського, але влучають у маленьку дівчинку. Це оповідання є у збірці »Президент«, яку Вячеслав Купріянов переклав російською.

І хоча ми — конкуренти, які заздрісно спостерігають одне за одним: хто з нас уже встиг написати про біженців та мігрантів, а хто — про штучний інтелект, хто — про глобальні зміни клімату, але ми буваємо і великодушними. Їоте під час своєї подорожі до Швейцарії уважно вивчав казку про Вільгельма Телля, але згодом залишив цей матеріал Шіллеру, зауваживши, що тому він більше підходить. Ось так і Паустовський залишив мені свій камінь.

Ми надихаємо одне одного, подаємо одне одному руки навіть на відстані ста років, бо всі працюємо в Домі Літератури. Ми декламуємо одне одному вірші усіма мовами світу і запихаємо їх до кишень кур'єрові — перекладачці, яка переносить їх із однієї кімнати до іншої, щоб там їх теж могли зрозуміти.

Я приніс вам один такий вірш. Він пригадався мені, коли молодий президент цієї країни сказав в інавгураційній промові гарне речення, що кожен є президентом своєї країни.

Цей вірш написала Дора Костер, швейцарська авторка, змушена заробляти на життя проституцією, яка померла два роки тому.

*Я — президент собі  
свій власний хробак  
своє власне ніщо  
своя власна далечінь  
яка може сама все змінити  
якщо потрібно  
Я — своє власне здивування  
усіма численними можливостями  
своє власне море  
у якому я шукаю корали*

Хоча насправді з президією для кожної людини усе геть не так просто, бо по-іншому ПЕН-клуб не змушений був би щороку організовувати день Письменників у в'язниці. Навіть під час цього фестивалю, завтра в обід, також відбудуться читання біля будинку головної пошти — читання, присвячені ув'язненому письменнику. Солженіцин одного разу сформулював це так: «Великий письменник — це хтось на зразок другої влади. Тому жодна влада не любила великих письменників, а лише малих».

Я хочу розповісти вам ще одну казку.

### ***Пневматична Дрелька і Яйце***

*Пневматична Дрелька і Яйце якось посперечалися, хто з них сильніший.*

*— Звичайно, я, — заявила Пневматична Дрелька.*

*— Гм, — прошипіло Яйце, — я набагато сильніше за тебе!*

*Пневматична Дрелька зверхньо низала плечима:*

*— Як хочеш. Я розсвердлю тебе на тисячу шматків.*

*— А я розіб'ю тобі череп! — пропищало Яйце.*

*— Гей ти, дурненьке, — сказала Пневматична Дрелька і похитала головою. — І як ти це зробиш?*

*— Побачиш, — вигукнуло Яйце і стукнуло себе в груди.*

*— Мені достатньо поворухнути маленьким пальчиком! — зареготала Дрелька.*

*— А я перетворю тебе на кашу, бо в мене є яйця! — і Яйце войовничо переступило з ноги на ногу.*

*Тут Пневматичній Дрельці набридла ця дурнувата суперечка, і вона, як і обіцяла спочатку, розсвердлила Яйце на тисячу шматків.*

Ну от і все. Вам щось не сподобалося? Ви що, думали, переможе Яйце? Як наївно! Це була історія з життя.

Але повернімося до Дому Літератури.

Попри все сказане раніше не до кінця зрозуміло, якою є функція цього Дому. Ясно лише одне — він має бути відкритим для всіх зацікавлених, або, як сказав австрійський автор Ернст Яндль, «Мій письмовий стіл накритий для всіх».

Щоразу, коли доступ до цього Дому і до письмового столу ускладнюється, коли виставляють таблички із заборонами (якими би ці заборони не були — на книжки чи на ввезення книжок), будьте певні, що це поганий знак. Бо Дім Літератури, і це також зрозуміло, — це Дім Свободи. Усе, що письменники вигадали і нафантазували, все, що витворили і переплавили на мову їхні мізки, всі імпульси, які пройшли крізь їхні синапси і вийшли у формі віршів, історій, п'єс, оповідань або романів, повинні знайти місце у цьому Домі.

У цьому Домі можна поставити будь-які запитання: про майбутнє, про теперішнє, про минуле. Дім Літератури — це навіть радше дім питань, ніж відповідей. Хоча одна відповідь у ньому присутня завжди, і цією відповіддю є писання саме по собі. Що казали дадаїсти про своє мистецтво, коли зустрілися під час Першої світової війни у Цюриху і спантеличували публіку сміливими віршами? «Це — наша відповідь на стрілянину в Європі». Кожен вірш — це відповідь на реальність, на її потворність або на її красу.

Ми точно не знаємо, де розташований Дім Літератури. Я уявляю його собі на невеличкому пагорбі десь ближче до кінця світу, як останню зупинку на шляху в інший світ. Інший світ, описаний у літературі, не має жодного впливу на світ, де ми живемо, — так кажуть доволі часто. Коли в інтерв'ю нас питають, чи ми віримо, що можемо змінити світ своїми книгами, маємо лише одну відповідь: «Ні, звичайно, ні!» А тоді додаємо невеличке «але».

Роман «Хатинка дядька Тома» Гаррієт Бічер-Стоу спричинив до відміни рабства в Америці. На жаль, для цього була необхідна громадянська війна. Коли Абрагам Лінкольн зустрічався із пані Бічер-Стоу, кажуть, він зустрів її словами: «So you are the little lady that started the big war» («Отже, це Ви — та маленька леді, яка почала велику війну»). Навряд чи метою письменниці було викликати війну, адже література — це антонім війни.

А невеличка книжечка «Спогади про Сольферіно» Жана Анрі Дюнана стала поштовхом до заснування Червоного Хреста, який намагається послабити труднощі війни.

Але важливішим, ніж глобальний вплив літератури на дійсність, є вплив книги на кожного читача. Подорож до іншого світу допомагає побачити власний світ іншими очима.

Одна з моїх улюблених кімнат у Домі Літератури належить дітям. Діти не ставлять усіх тих питань, які цікавлять дорослих — про роль літератури і її вагомість у суспільстві. Для них історії є основним продуктом харчування, і

їхній сміх, коли їм подобається якась історія, — це один із моїх улюблених звуків. Діти — це наші побратими, бо всі діти — поети.

Я часто отримую від дітей, які прочитали мої вірші та оповідання, їхні твори, і постійно захоплююся дитячою креативністю і бажанням вигадувати.

Я прочитаю вам дві історії, які були написані дітьми. Вони розповідають про сум і надію або ж про війну і мир.

### ***Дві ноги***

*Жили-були дві ноги. Вони завжди ходили разом. Вони були друзями і казали, що ніколи не розлучаться. Завжди прогулювалися разом. Але під час прогулянок права нога завжди ступала першою. Ліва вважала, що це нечесно, але нічого не казала. Та одного дня лівій нозі таки набридло, і вона сказала: «Це нечесно, що ти завжди ступаєш першою». Вони довго сварилися, а потім ліва нога раптом заявила: «Я більше не піду з тобою гуляти!» Вони розійшлися і більше разом не гуляли.*

Уявіть собі, що буде, коли розділяться ліва і права ноги. Яка картинка для вирішення конфлікту!

А все могло би бути так просто, як показує наступна історія.

### ***Кіт і миша***

*В одному домі жив-був собі Кіт. У нього було багато проблем, бо він ніяк не міг зловити Мишу. Щодня він складав новий план, але марно. Миша була дуже розумною. Кіт ставив їй пастки. Але Миша зауважувала пастки і робила так, що Кіт сам у них потрапляв. Одного вечора Кіт подумав, що можна було би потоваришувати з Мишею. Наступного ранку він спитав її про це. Миша погодилася. І вони досі мирно співіснують.*

Багато хто з нас розповідає про трагедію двох ніг, які відділяються одна від одної. Коли вони це роблять, бо змушені так робити, то потай сподіваються, що ця трагедія ніколи більше не повториться. Кожна книга, яка розповідає про війну, робить це від сильного бажання миру. Це стосується усіх книг про війну — починаючи від «На Західному фронті без змін» Еріха Марії Ремарка і до «Сірих бджіл» Андрія Куркова.

Я бажаю нам усім чудових днів і завершую свою промову другою частиною казки.

### ***Крейда***

*Коли школу перебудовували, то Дошку, Губку і Крейду викинули у смітник.*

*При цьому Крейда випала зі смітника і розламалася на дві частини.*

*Одна частина почала поволі писати на тротуарі:*

*— Найважливіше у житті — це...*

*— І що ж? — вигукнула зі смітника Губка.*

*— Радість, — написала Крейда і поставила знак оклику, а потім ще один, і ще один, і ще один.*